

Καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και σφαιρικής γνώσης

(Σε ασύνδετο σχήμα)

Γράφει ο
Býρων Τομάζος

Σε προηγούμενα άρθρα μου έχω αναφερθεί σποραδικά στα δύο αυτά θέματα. Σήμερα αποφάσισα να αφιερώσω εξ ολοκλήρου ένα άρθρο, γιατί τα θεωρώ σημαντικά για όλες τις φάσεις της ανάπτυξης του ανθρώπου, από την παιδική ηλικία και πολύ πέραν αυτής. Είναι ένα σημαντικό όπλο, ειδικά των νέων, για την αντιμετώπιση και καλύτερευση της ζωής τους.

Το ενδιαφέρον μου έχει επικεντρωθεί στη σημασία της ανάπτυξης της κριτικής σκέψης και της σφαιρικής γνώσης κυρίως στον επαγγελματικό τομέα, ειδικά στην επιλογή και πρόσληψη των ανθρώπων, ένα θέμα με το οποίο έχω ασχοληθεί ακαδημαϊκά αλλά και πρακτικά σε ευρεία κλίμακα, μιας και στις επιχειρήσεις που συμμετείχα ή εργαζόμουν, ασχολούμουν ιδιαίτερα με αυτόν τον τομέα, της πρόσληψης / επιμόρφωσης δηλαδή των καινούργιων συνεργατών.

Για μένα το νούμερο ένα και το έχω ξαναγράψει στο παρελθόν, ήταν να εντοπίσω την κριτική σκέψη, τη σφαιρική γνώση των ατόμων και να βάλω τους υψηλότερους συντελεστές σε αυτό το κριτήριο κατά την αξιολόγησή τους. Μιας και είναι τόσο σημαντικό και σίγουρα, συν τοις άλλοις, κατά την άποψή μου, καθορίζουν τις καριέρες των ανθρώπων, θα ήταν σκόπιμο να ψάξει, να μελετήσει, να ρωτήσει κανείς τους «γκουρού» της αγοράς πώς μπορεί κανείς να αναπτύξει και να βελτιώσει αυτές τις δύο δεξιότητες.

Η κριτική σκέψη δεν είναι πλέον μια περιέργη ιδέα σε αυτόν τον κόσμο, τη συζητάνε παντού, απ' τα πανεπιστήμια μέχρι το χώρο εργασίας, απ' τις ανεπτυγμένες χώρες ως τις φτωχές. Μάλιστα απ' ό,τι διάβασα έχει δοθεί και σαν θέμα στις πανελληνίες εξετάσεις.

Η κριτική σκέψη δεν είναι πλέον μια περιέργη ιδέα σε αυτόν τον κόσμο, τη συζητάνε παντού, απ' τα πανεπιστήμια μέχρι το χώρο εργασίας, απ' τις ανεπτυγμένες χώρες ως τις φτωχές. Μάλιστα απ' ό,τι διάβασα έχει δοθεί και σαν θέμα στις πανελληνίες εξετάσεις.

Η σπουδαιότητα του να σκεπτόμαστε κριτικά δεν λαμβανόταν υπ' όψιν επαρκώς μέχρι πρόσφατα. Στην πραγματικότητα η κριτική σκέψη πιστεύεται ότι είναι η νέα διάνοια της σύγχρονης εποχής που αντικατοπτρίζει την ικανότητα ενός ατόμου να αναλύει καθημερινά προβλήματα και να λαμβάνει τις σωστές αποφάσεις.

Καθώς δεν είναι ένα χαρακτηριστικό με το οποίο γεννιούνται οι άνθρωποι, η κριτική σκέψη απαιτεί καλλιέργεια και προσπάθεια, και κατά ειρωνικό τρόπο, ενώ έχει γίνει δημοφιλής σε όλο τον κόσμο, εν τούτοις πολλοί άνθρωποι δεν ξέρουν να αναπτύξουν αποτελεσματικά τις δεξιότητές της.

Η κριτική σκέψη είναι η νοηματική και συναισθηματική λειτουργία κατά την οποία το άτομο αξιολογεί την αξιοπιστία των πληροφοριών και αποφασίζει τι να σκεφτεί ή τι να κάνει μέσω συλλογισμών που γίνονται με βάση όλα τα δυνατά στοιχεία που μπορεί να έχει στη διάθεσή του.

Η κριτική σκέψη περιλαμβάνει έναν πολύπλοκο συνδυασμό δεξιοτήτων, π.χ. : **Λογική. Βασίζεται στη λογική και όχι στο συναίσθημα, Αυτογνωσία, Τιμιότητα, Ευρύτητα πνεύματος, Πειθαρχία, Αποφασιστικότητα κ.ά.**

Τη σφαιρική γνώση δεν βρήκα κάτι κωδικοποιημένο, ένα συγκεκριμένο ορισμό. Όπως το αντιλαμβάνομαι, είναι ότι πέραν της επαγγελματικής σου κατάρτισης πρέπει να προσπαθήσεις να αποκτήσεις και άλλες γνώσεις κυρίως γενικού ενδιαφέροντος, δηλαδή να ξέρεις κάτι, όπως θα έλεγα λίγο απ' όλα, και στους άλλους ευρύτερους κλάδους της απασχόλησής σου. Π.χ. αν είσαι μηχανικός στα βαπόρια πρέπει να ξέρεις, πέρα απ' τη μηχανή και το μηχανοστάσιο, τα βασικά της ναυτιλίας, της διαχείρισης (operation), τη δομή και τη λειτουργία της ναυλαγοράς, τα οικονομικά της και μετά απ' αυτά να ξέρεις γενικά και περί κοινωνικών, πολιτικών, γαστρονομίας, αθλητικών, λογοτεχνίας, μουσικής και άλλων θεμάτων.

Ο τρόπος καλλιέργειας και των δύο συμπίπτει σε αρκετά, γι' αυτό δεν θα τα ξεχωρίσω στην προσπάθειά μου να εξηγήσω πώς μπορούμε να αναπτύξουμε την κριτική σκέψη και τη σφαιρική γνώση.

Ένα πρώτο βήμα και ίσως το σπουδαιότερο για την ανάπτυξη τους είναι να διαβάσει κανείς «**σπουδαία βιβλία**». Και να φέρω ένα παράδειγμα επ' αυτού: Όταν ήμουν στην Αμερική σε ένα πρόγραμμα μετεκπαίδευσης στελεχών της General Electric, κάποιος καθηγητής απ' το Harvard, μόλις μπήκε μέσα μās είπε το εξής: «Κύριοι για να ανέβετε στην ιεραρχία και γενικά στη ζωή, πρέπει να έχετε διαβάσει τουλάχιστον τα μισά από τα παρακάτω βιβλία και αρχίστε από Όμηρο, Πλάτωνα, Αριστοτέλη, Dante, τη Βίβλο, Kant, Τραγωδίες, Νίτσε, Βίκτωρ Ουγκώ, Σαρτρ, Ντοστογιέφσκ». Θυμάμαι εγώ τότε του είπα «Κύριε καθηγητά, με όλο τον σεβασμό, όχι επειδή είμαι Έλληνας, εμείς πιστεύουμε ότι ο Καζαντζάκης είναι ένας απ' τους καλύτερους της εποχής μας και θα έπρεπε να είναι μέσα στη λίστα». Μου είπε πως έχει διαβάσει τα περισσότερα βιβλία του Καζαντζάκη και συμφώνησε μαζί μου. Μάλιστα του είπα πως έπρεπε να έχει πάρει το βραβείο Νόμπελ, αλλά διάφορες πολιτικές καταστάσεις και συγκυρίες δεν του επέτρεψαν. Αυτός ο καθηγητής ήταν αμειβόμενος απ' την General Electric για να παραδώσει σεμινάρια σ' αυτό το επαγγελματικό πρόγραμμα.

Τα βιβλία μπορούν να μας διδάξουν πολλά και μπορούν να μας βοηθήσουν να αναπτύξουμε τις ικανότητες της κριτικής μας σκέψης.

Όταν διαβάζουμε ένα βιβλίο, όχι μόνο λαμβάνουμε ενδιαφέρουσες πληροφορίες αλλά μαθαίνουμε και πώς αυτές οι πληροφορίες ερμηνεύονται και αναλύονται.

Η αμφισβήτηση κι η απάντηση κατά τη διάρκεια του διαβάσματος είναι επίσης ένας αποτελεσματικός τρόπος για να δουλέψει ο εγκέφαλος μας με κριτικό τρόπο, critical mode, όπως λέμε στην πληροφορική.

Πάντα να προσπαθείτε να διευρύνετε τις γνώσεις σας και να αμβλύνετε τις απόψεις σας, γιατί ένα στενό μυαλό δεν θα σας οδηγήσει πουθενά στη ζωή.

Εκδίδονται τόσα πολλά βιβλία ώστε χρειάζεται κανείς καθοδήγηση, να σου πει κάποιος ποια αξίζουν. Ένας καλός τρόπος είναι να μάθεις τι έχουν διαβάσει οι άνθρωποι που εκτιμάς, γιατί μόνος σου δεν έχεις τον χρόνο να ψάξεις και να τα διαβάσεις όλα.

Εγώ διαβάζω κυρίως περιοδικά, γύρω στα τρία διαχρονικά την εβδομάδα. Διαβάζοντας έχω μια πένα που σημειώνω αυτά που με ενδιαφέρουν και αργότερα βλέπω τι έχω σημειώσει και μου εντυ-

πώνεται καλύτερα. Βέβαια έτσι χαλάω το περιοδικό, αλλά πιστεύω ότι είναι μια καλή μέθοδος. Ανάμεσα σ' αυτά που διαβάζω είναι το Time, το Bloomberg και το The Economist και από ελληνικά κυρίως την Καθημερινή και κάπου κάπου άλλες εφημερίδες. Έχω παρατηρήσει ότι σε κάθε έκδοση αυτών των περιοδικών υπάρχει πάντα ένα ενδιαφέρον θέμα. Από βιβλία έχω διαβάσει σχετικά λίγα. Είμαι συνδρομητής στη μεγάλη βιβλιοθήκη Soundview Executive Book Summaries και επιλέγω τις περιλήψεις των βιβλίων που θέλω να διαβάσω.

Ένας τρόπος για να αναπτύξουμε την κριτική σκέψη είναι να **κάνουμε βασικές και απλές ερωτήσεις**. Δεν πρέπει να φοβάσαι να ρωτήσεις. Μάλιστα όπως λένε στα διάφορα σεμινάρια που έχω παρακολουθήσει, είναι καλύτερα να κάνεις μια χαζή ερώτηση παρά να μην κάνεις καμία. Πιστεύω ότι με τις ερωτήσεις που κάνεις, σίγουρα μαθαίνεις πολλά πράγματα και σίγουρα είναι ένα εργαλείο που αναπτύσσει την κριτική σκέψη καθώς ακούς τις απαντήσεις των άλλων και τις αξιολογείς. Πρώτα θα πας στις απλές ερωτήσεις και μετά στις πιο περίπλοκες και εξειδικευμένες.

Ένας άλλος τρόπος ανάπτυξης της κριτικής σκέψης είναι η **αμφισβήτηση βασικών παραδοχών**. Άλλωστε η πρόοδος έρχεται όταν αμφισβητούμε το τι είναι γενικά παραδεκτό και αποδεδειγμένο. Αυτές οι παραδοχές εντάσσονται στο πλαίσιο της κριτικής μας και τις χρησιμοποιούμε για να πάρουμε μια απόφαση γι' αυτό που συμβαίνει γύρω μας.

Επίσης πρέπει να σεβόμαστε τις αμφισβητήσεις των άλλων για τις δικές μας παραδοχές που μπορεί να είναι και εσφαλμένες. Άρα η αμφισβήτηση προϋποθέτει κριτική σκέψη και την καλλιέργειά της. Προάγει, επίσης, την πρόοδο και τη δημιουργία. Τι θα είχε γίνει, π.χ., αν ο Αϊνστάιν δεν είχε αμφισβητήσει ποτέ τη θεωρία του Νεύτωνα; Το ασύνδετο μου σχήμα, μου επιτρέπει να πω και δύο λόγια για τη **μεγάλη ανατροπή** του Αϊνστάιν. Αφού η επιστήμη έμεινε για πολλούς αιώνες στην αρχαία πεποίθηση περί ποιότητας (sui generis) διάκρισης, ύλης και ενέργειας, ως περιεχομένου και δράσης των σωμάτων αντίστοιχα, ήρθε ο Αϊνστάιν και η θεωρία της σχετικότητας ($E = mc^2$) και ενοποίησε (φυσικά και οντολογικά) την ύλη και την ενέργεια σε ένα και μόνο φυσικό συστατικό του σύμπαντος και των μερών του που είναι η Δύναμη, δηλαδή κατά τους φυσικούς, η υλοενέργεια. Έτσι περάσαμε στη νέα επιστημονική πραγματικότητα, που αποδέχεται τη μετατροψιμότητα της ύλης σε ενέργεια και τανάπαλιν (εξέργεια και εντροπία) και, άρα, την οντολογική υποβάθμιση της ύλης σε υποκατάστατο της ενέργειας.

Τι θα είχε γίνει, επίσης, αν ορισμένοι δεν είχαν αμφισβητήσει τις θεωρίες του Αριστοτέλη; Η ζωή μας κι η επιστήμη θα ήταν διαφορετική.

Για να αναπτύξουμε την κριτική μας σκέψη χρειαζόμαστε ένα **ανοιχτό μυαλό**, πράγματα που πιστεύουμε ότι είναι σωστά σήμερα μπορεί να είναι λάθος αύριο. **Ένα κλειστό μυαλό σίγουρα δεν βοηθάει στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης**. Δημιουργεί ένα άκαμπο σύνολο συμπεριφορών και απόψεων και μια απροθυμία για συζήτηση. Το ακούμε άλλωστε συχνά, «Δεν το συζητώ».

Πρέπει επίσης να δοκιμάζουμε να **αντιστρέφουμε τα πράγματα**, πάντα να έχουμε στο μυαλό μας το αυγό με την κότα. Ποιο βγήκε πρώτο; Είναι γεγονός ότι ένας απλός τρόπος να βρούμε λύση είναι να αντιστρέψουμε τα πάντα. Ένα πράγμα που φαίνεται να είναι η αιτία, μπορεί να είναι το αποτέλεσμα και αντίστροφα.

Πρέπει να κατανοήσουμε τις δικές μας προκαταλήψεις. Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που μπορεί να έχουν αντίκτυπο στην προοπτική και στις αποφάσεις μας. Μία απ' αυτές είναι οι δικές μας προκαταλήψεις. Η ανθρώπινη κρίση μπορεί να είναι εύθραυστη, υποκειμενική και καταστροφική και θα πρέπει να αναγνωρίζουμε τη δική μας νοοτροπία προτού μάθουμε πώς να ανα-

γνωρίζουμε τις ικανότητές μας για την κριτική σκέψη.

Πρέπει να γνωρίζουμε τον εαυτό μας. Αυτός συμβάλλει πολύ στην ανάπτυξη της κριτικής μας σκέψης.

Πρέπει να **μπαίνουμε στη θέση των άλλων**, να φοράμε τα παπούτσια τους, όπως λέμε. **Η διανοητική και συναισθηματική προσέγγιση κάποιου με αντικειμενικότητα μας βοηθάει να αναπτύξουμε τις δεξιότητες της κριτικής μας σκέψης**. Αυτό το χρησιμοποιούμε και στις διαπραγματεύσεις, να μπαίνουμε δηλαδή στη θέση του άλλου. Θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τις προσδοκίες του, τα κίνητρό του, την αναστάτσή του. Αυτά μπορούμε να τα χρησιμοποιήσουμε για να γίνουμε πιο πειστικοί, ν' αποκτήσουμε μόχλευση και γενικά να γίνουμε καλύτεροι άνθρωποι. Ακόμα και να κερδίσουμε μερικούς πόντους στη διαπραγματεύσει μας.

Προσπαθήστε να κάνετε παρέα με ανθρώπους **πιο έξυπνους από εσάς**.

Γίνετε φίλοι με έξυπνους ανθρώπους και αφήστε τα εγώ σας. Όχι μόνο θα μάθετε από αυτούς να σκέπτεστε κριτικά, αλλά μπορεί να παίρνετε και μαθήματα από την προσωπική τους ζωή.

Σχετικά με τη σφαιρική γνώση, απαντώνται τα περισσότερα απ' τα παραπάνω κι όπως προανέφερα, της δίνω πολλή σημασία: εννοώ όμως η γνώση να έχει βάσεις, να μην είναι παπαγαλία δηλαδή, κι αν είναι δυνατό να έχει γίνει βιώμα μας.

Η σφαιρική γνώση αναπτύσσει την αυτοπεποίθησή μας, πράγμα που είναι πολύ σημαντικό για καθέτι στη ζωή μας, και μας κάνει πιο επικοινωνιακούς. Για να έχεις πολλές γνώσεις, πρέπει να έχεις κάνει αρκετές ερωτήσεις και σημαίνει ότι προσπαθείς να μάθεις απ' τους άλλους.

Επίσης θέλω να σας πω ότι είναι βασικό κριτήριο για την καριέρα σας, όπου κι αν εργάζεστε. Π.χ. οι πωλητές μās ενδιαφέρει να έχουν σφαιρική γνώση γιατί όταν επισκέπτονται έναν πελάτη 80% του χρόνου τους ασχολούνται με γενικά θέματα και μόνο 20% ασχολούνται με το αντικείμενο το οποίο θέλουν να πουλήσουν. Άρα ένας επιτυχημένος πωλητής (όλοι πουλάμε κάτι υλικό ή πνευματικό) είναι αυτός που έχει σφαιρική γνώση και συν τοις άλλοις είναι ένα απ' τα προτερήματα και τις δεξιότητες που επιδιώκουμε να αναπτύξουμε.

Όπως έχω γράψει σε ένα άρθρο για τον σκεπτόμενο εργάτη, οι εργάτες του μέλλοντος δεν θα είναι απλοί εργάτες αλλά σκεπτόμενοι εργάτες. Ακόμα κι ο σκεπτόμενος εργάτης με σφαιρική γνώση σίγουρα θα έχει προτεραιότητα σε σχέση με κάποιον άλλον.

Τελειώνοντας θα ήθελα να αναφέρω ότι η ενασχόληση με τη φιλοσοφία κατέχει τα σκήπτρα στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της σφαιρικής γνώσης, γιατί η **φιλοσοφία**:

- Είναι επιστήμη με την καθιερωμένη έννοια της συστηματικής (έλλογης) γνώσης.
- Είναι η πρώτη τη τάξει θεμελιώδης επιστήμη (θεμέλιο των θεμελιωδών) που ασχολείται με την Ύπαρξη εν τω συνόλω της και με την Τάξη (Λόγο) που τη διέπει, υπό την έννοια της διάταξης (αιτίας, δομής) και της τάσης (τέλους, σκοπού).
- Έχει απεριόριστο αντικείμενο, δηλαδή έχει ευρύτερο γνωστικό πεδίο έναντι όλων των άλλων επιστημών.
- Ηγείται της επιστήμης, σαν κέντρο αναφοράς και **επιστάτης του επιστημονικού συστήματος ως ενιαίου όλου**.
- Εισάγει τις θεμελιώδεις Αρχές (αξιώματα) των λοιπών επιστημών και εξαγει το τελικό Συμπέρασμά τους (περίληψη της γνώσης) αφού κάνει την περίληψη της γνώσης διά της κριτικής σκέψης, συμπεραίνουμε ότι την καλλιέργειά συγχρόνως.

Πηγές: Hollowell C., Curland D., Dewar G., Ph.D.American Philosophical Association, Τι είναι και πώς καλλιέργεται η κριτική σκέψη; <http://m.bvs.gr/mo/1177627/#news/paideia/1-einai-kai-pos-kalliergetai-i-kritiki-skepsi.html>
Ράπτης, Δ. (2015) Η διαλεκτική στη Γνώση και τη Ζωή, Αθήνα: Σκαρφαλοεις Be-bamail.com Μπάρμπα Γκουγκλ